

Олена РИБІЙ

ПОЛЮВАННЯ НА ЕЙДОСИ (“ПРАВО І СПРАВЕДЛИВІСТЬ” ПОЛЯ РІКЕРА)

Терміни мають право на справедливість суджень щодо них. Особливо ті, які переповнені нашаруваннями різнорівневих сенсів та пересічних потрактувань, що дозволяє кожному обирати своє власне означення до вжитку. Так трапалося і з “правом” та “справедливістю”. Допоки найвеличніші мислителі не дійдуть остаточної згоди з приводу цих категорій, доти наука періодично буде генерувати логічно й теоретично вивірені, проте вихолощені, часом неживі поза дослідницькими мензурками версії. Науковий світ повниться різноманітними односпрямованими носемами величних ейдосів, стосовно яких людство спромоглося хіба що відшукати відносно конвенційну назву, що ж до змісту, то пошук істинного відбиття Ідеї завершиться, коли всі суб’єктивні проєкції зберуться разом, надавши своїм змістам єдиної конвенційної форми.

Відтак. “Право і справедливість”. Збірка розрізаних есеїв, пов’язаних, з-поміж іншого, єдиним бажанням – виправдати окремішність та специфічність права в питанні вирішення проблематики суспільного співіснування перед обличчям суміжних постульованих високопроблемними сфер прикладання зусиль наукового осмислення. Робота Рікера не пропонує чітких, логічно завершених висновків, вона, навпаки, побуджує до власного мисленнєвого процесу поза однозначними оцінками та ярликами, що обмежують світогляд. “Розуміти” часом не вивищується над “замислитись”, яке, на протигагу статичності першого, містить зародок, потенцію на рух уперед, до новішого, ніж подане до роздумів, знання. Рікер майстерно проводить діалог з уявним іншим – читачем. він не стверджує, а мислить уголос, не нав’язує, а пропонує. Чіткість подання подекуди свідчить про відкидання та побоювання деталей, що є неоднозначними та загрозливими для штучної у своїй цілісності теорії;

Рікер же задає тло, яке кожен вільний заповнити власними сюжетами.

Роздуми на тему права і справедливості розгортаються в контексті тріади мораль-право-політика. В той час, як право все неухильніше починає розглядатися подекуди як вторинне, фасад політики і моралі, як кодифікація, а не самостійний феномен, справжні глибини сутності права відходять у наукову тінь. Певно, що дискредитація права внаслідок “пошуку ворога”, звинувачення у “вибуху насильства в жакливіму ХХ столітті” повною мірою виявила вади поспішного вироку суду враженого жахом людства тоді, коли мав бути засудженим порочний Закон. Натомість саме право може стати на заваді катастрофам. Право як таке, в своєму чистому вираженні, без лицемірного тавтологічного уточнення “справедливе”, адже є синонімічним справедливості в сенсі її суворой дієвості.

Лише в праві ми можемо шукати порятунку від несправедливості. Ба більше, право – це не тільки детерміноване спричиненням тут і зараз злом прагнення відновлення дистанції між “я” та “іншим” шляхом усунення завданної шкоди, це також природне прагнення справедливості як такої. Це давнє, первісне бажання, що тримало своє відбиття в тому вимірі моралі, який вчить, “як правильно”. Бажання “протоправа”, бажання справедливості і вивело на сцену людських взаємодій мораль. Наступна її кодифікація в позитивних нормах відсилає до єдності та “переливу” одне в одне тріади мораль-право-політика, яку можна розглядати одночасно замкненою й дифузійною, та як просту тематичну послідовність. Зазначене дуальне існування понять полягає в наступному: якщо можна твердити про першопочаткове нерозрізнення моралі, права, так само, як і політичного виміру суспільного життя, то еволюційно елементи тріади набули власної специфічності і виокремились у часткову автономію, яка, проте, не мусить і не має бути абсолютною, як, наприклад, відділення політики від етичного виміру та правових засад призведе до катастрофи. В цьому сенсі неприпустимим є руйнування в згаданій тріаді спільної мети загальнолюдської важливості: консолідації, співіснування, замирення.

Мораль, право, політика у призначенні своєму є вираженнями єдиної суті – справедливості – в термінах суспільного блага та добра, яка, проте, постає в своїй неохопності на тлі її згаданих дочірніх сенсів. Так, у сфері практичній, державного життя, яка

“найістотніше розкривається з погляду норм”, головує право як основа та політика як діяльність. Жодна моральна система настанов не може розкритися тут повністю, позаяк мораль припускає неоднозначність та варіативність тією мірою, якою цього не може допустити законодавчо-судова система та принцип співіснування громадян в державі. В той же час закон, правило одномірні, однозначні в своєму прислужуванні справедливому суду та уникненні альтернатив, сумнівів, контраргументів. На різниці правила та принципу можна простежити специфіку політики, яка схиляється радше до другого з його етико-юридичною природою, привносячи у строгую юридичну систему приписів особистісну волю та можливість циклічної “інтерпретації заново”, що додає життєдайної гнучкості та ситуативності політичним звершенням.

У такому разі слід зважити на те, що добро та справедливості можна помислити, але навряд чи де можна відтворити повномірно, тому людина, щоб не жити бажанням неможливого, погодилася на часткове: суворе однозначне право та відносно довільну інтерпретацію “справедливого”, “потрібного” та “суспільно доброго” політичними суб’єктами, легітимізувавши цим відхід моралі в сферу приватного. Отже там, де говориться про суспільство, поняття “доброго” поступається “відповідному”.

Коли “самість” хоче реалізувати своє право на свободу від свавілля, несправедливості, вона звертається до предикатів доброго й обов’язкового у негативній формі захисного, що є базисом для, відповідно, моралі та права. Саме тут криється суперечливе питання щодо того, чи взагалі можливе узгодження моральної позиції *самого* з предикатами як основою в моральній оцінці людської дії. Ймовірно, що окремий індивід не може бути справедливим одноособово. Ба більше, будь-які намагання самоправно чинити справедливий суд, за Рікером, приховують найістотнішу з форм насильства – помсту, право на яку Держава заради соціального миру привласнила, щоб передати судочинству.

Суспільна справедливість в такому разі проявляється в результаті акту судочинства за умови присутності безстороннього дистанційованого “третього”, що, незважаючи на застосування правом насильницької за своєю суттю ідеї покарання, “помсти через суд”, надає праву, попри все,

ненасильницької специфічності. Тим легітимуючим застосування покарання актом здебільшого є проведення мовної церемонії – перемоги насильства на рівні промови. Саме в суді слово справедливості вивищується над свавіллям. У цьому контексті наголос має отримати й відмінний від помсти моральний бік судового покарання (санкції), коли правосуддя чиниться без надії на зворотність подій, адже воно “може, мабуть, відновити порядок, але... не повертає життя”. Ось чому суд має на меті не лише принести моральне задоволення (яке не є повним, зважаючи на згадану незворотність) відомщеному, а й *публічно* оголосити свій вирок. У той час, коли мораль фактично відходить від своєї колишньої панівної ролі в спільноті, знаходячи притулок в окремих свідомостях, таке публічне діяння виконує роль “навчання справедливості, дисциплінуючи нечисте, мстиве почуття”. Характерно, що право в судовому вимірі до того ж не претендує на божественність, урівняння з Останнім судом, залишаючи у своїй компетенції лише вимогу (стосовно себе) універсальності в її поєднанні всеосяжної ідеї добра з чисто процедурними одномірними легальними практиками.

Отже, звертаючись до “Права і справедливості” Рікера, марно шукати прописних істин. Адже за докладним проясненням питання “що”, постфактум губиться сенс мисленневих практик – пошуків “як”. Рікер майстерно уникає догматизму і разом з читачем шукає шлях до свідомої покори та слідування Праву не з чистої громадської поваги до нього як такого, а внаслідок його простої відповідності виголошуваній ідеї справедливості.

Полювання на сідоси триває...